

Review of the German Translation of Ghazals by Saadi

Faranak Hashemi ^{1*}

1. Corresponding Author, Assistant professor of German Language and Literature, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-Mail: f.hashemi@atu.ac.ir

---

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 27/06/2024

Received in revised form:
02/10/2024

Accepted: 03/10/2024

Keywords:

Ghazal,
German poetry,
translation,
pseudonym.

ABSTRACT

The poetic form of the ghazal did not exist in German literature until the Romantic period, when it became known primarily through the German translation of Hafez's Divan into German. It was employed by great poets of that period, such as Goethe, as a free adaptation of the ghazal in the West-Eastern Divan. The structure of the Persian ghazal differs significantly from the typical German poetic forms in terms of rhythm and rhyme. In some written and translated examples, the ghazal's structure and rhyme scheme have been exaggerated. The difficulty of writing a ghazal in German lies in finding the right rhyme. For this reason, the poem often adopts an artificial structure, which diminishes its beauty. In this article, after briefly introducing the structure of German poetry and presenting some German lyric poets and translators, the German translations of selected examples of Saadi's ghazals will be analyzed from the perspective of rhyme, the transfer of the poet's pseudonym in the translations, and other notable features of these translations.

Cite this article: Hashemi, F. (2025). Review of the German Translation of Ghazals by Saadi. *Research of Literary Texts in Iraqi Career*, 6 (3), 151-164.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: <https://doi.org/10.22126/ltip.2024.10801.1270>

پروژه نگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Extended Abstract

Introduction:

The poetic structure of the ghazal did not originally exist in German literature. However, during the Romantic period, especially after Hafez's Divan was translated into German, the ghazal became known in German literary circles. It was subsequently employed by prominent poets of that era, such as Goethe, who used a free form of the ghazal in his West-Eastern Divan. The form of the Persian ghazal differs significantly from the typical structure of German poetry in terms of rhythm and rhyme. In some written and translated examples, the ghazal's structure and rhyme scheme have been exaggerated. The challenge of composing a ghazal in German lies in finding the appropriate rhyme, which often results in an artificial structure that diminishes the poem's beauty. In this article, after briefly outlining the structure of German poetry and introducing some German ghazal poets and translators, the German translations of several ghazals by Saadi are examined and analyzed from the perspectives of rhyme, the transfer of the poet's pseudonym, and notable features of these translations. Poets renowned for writing ghazals in German literature include Rückert and Platen. The number of translations of Saadi's works in the 19th century was high; however, most translators focused on Golestan and Bostan, paying less attention to the ghazal, ghaside or ghet'e. Therefore, it is necessary to introduce some examples of these translations.

Materials and Methods:

This research is done by library method and text analysis and translation criticism.

After mentioning a brief history of the position and reason for the importance of Persian Literature and the form of the ghazal in the 19th century in German-speaking countries, as well as a brief introduction to the structure of German poetry, some examples of different translations of Saadi's ghazals are examined, compared and analyzed.

In the 19th century, Persian literature found a prominent and important position among German-speaking writers and translators. Considering that during this period, some of the best, most complete, and least erroneous translations of Saadi's works were done in German, it is necessary to introduce some of these works, their translators, and their characteristics to the literary society of Iran. So far, the translations of Saadi's ghazals in German have not been introduced.

To facilitate the comparison and analysis, the author has provided the literal Persian translation of the German examples in the text.

The main questions of this research:

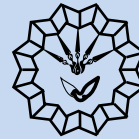
- What was the reason for the importance and status of Persian literature in German-speaking countries in the 19th century?
- Is the ghazal form known in German poetry?
- Did the German writers only translate the ghazals, or were there examples written in German?
- Does the structure of the German poem accept all the features of the ghazal format or not?

Results and Discussion:

The distinctive form and pleasing rhythm of the Persian ghazal inspired even German-speaking orientalists, who translated Persian literary works into German, to persist in attempting to convey the ghazal's structure from Persian into German. Numerous examples of such translations can be found in the works of Friedrich Ruckert. Other translators, including Karl Heinrich Graf, one of the most renowned translators of Saadi's works into German, also attempted to incorporate examples of Ghazal in their translation collections. Graf's reputation as a translator primarily stems from his translations of Saadi's *Golestan* and *Bostan*, as he is among the few who have fully translated both *Golestan* and *Bostan* into German. In addition, it has selections from Saadi's general works, including ghaside and ghazals, which were published in different issues of the Magazine of the German Orientalist Association. Except for minor errors or slight differences in concept and content, the German translations closely resemble the original text. However, in terms of the text's aesthetic qualities, literary devices, and especially the selection and use of rhymes, some weaknesses are apparent. These issues stem from differences in poetic and linguistic structure.

Conclusion:

In the 19th century, with the expansion of relations between the West and the East, knowledge of Persian writers and literature among Europeans, especially in German-speaking countries, increased significantly. Fueled by growing interest in Oriental studies and the desire to learn the Persian language, many scholars in this field focused on translating Persian literary works into German. Due to the differences in the poetic structures of these two languages, translators faced significant limitations and challenges in rendering poetic forms such as ghazals into German. Consequently, they were compelled to adopt various strategies to address these issues. For example, conventional rhyme is commonly used in German poetry, where stanzas are arranged one below the other, unlike Persian poetry, which often places verses on a single line. Finding the right rhyme in German poetry is very challenging. As a result, rhyme is predominantly used in most ghazals. The elegance and beauty of Persian poetry are rarely captured in German translations, therefore, the content is usually translated instead. A closer examination and comparison of the translations with the original texts reveal evident mistakes in the translations. In addition to translating poetry, poets such as Ruckert and Platen also composed ghazals in German. However, due to the aforementioned challenges, these works met with limited success and, in the German language, remained somewhat artificial in nature.

بررسی ترجمه آلمانی غزل‌هایی از سعدی

فرانک هاشمی*

۱. نویسنده مسئول، استادیار، گروه زبان و ادبیات آلمانی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. رایانامه: f.hashemi@atu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

قلب شعری غزل در ادبیات آلمان وجود نداشته و در دوره رمانتیک به ویژه پس از ترجمه دیوان حافظ به زبان آلمانی در ادبیات آلمان شناخته شده و توسط شاعران بزرگ آن دوره مانند گوته به صورت ساختاری آزاد از غزل در دیوان غربی-شرقی به کار برده شده است. از آنجایی که ساختار غزل فارسی با ساختار متداول شعر آلمانی از نظر وزن و قافیه و ردیف بسیار متفاوت است در برخی نمونه‌های سروده و ترجمه شده ساختار غزل و شکل ردیف آن به صورت اغراق آمیزی نمود پیدا کرده است. دشواری سرودن غزل به زبان آلمانی در پیدا کردن قافیه و ردیف مناسب است و به همین دلیل ساختاری تصنعی به شعر می‌دهد و از زیبایی آن می‌کاهد. در این مقاله پس از معرفی کوتاه ساختار شعر آلمانی، و معرفی برخی شاعران غزل‌سرای آلمانی و مترجمان، به بررسی و تحلیل ترجمه‌های آلمانی چند نمونه غزل از سعدی از دید قافیه و ردیف، چگونگی انتقال تخلص شاعر در ترجمه‌ها و برخی ویژگی‌های برجسته این ترجمه‌ها پرداخته می‌شود.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۷/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۲

واژه‌های کلیدی:

غزل،

شعر آلمانی،

ترجمه،

تخلص.

استناد: هاشمی، فرانک (۱۴۰۴). بررسی ترجمه آلمانی غزل‌هایی از سعدی. پژوهشنامه متون ادبی دوره عراقی، ۶ (۳)، ۱۵۱-۱۶۴.

© نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: <https://doi.org/10.22126/ltip.2024.10801.1270>

پژوهشگاه علوم انسانی
رتال جامع علوم انسانی

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

ساختار شعری غزل در ادبیات آلمان وجود نداشت. در دوره رمانتیک به ویژه پس از ترجمه دیوان حافظ به زبان آلمانی در ادبیات آلمان شناخته شده و توسط شاعران بزرگ آن دوره مانند گوته^۱ به صورت ساختاری آزاد از غزل در دیوان غربی-شرقی به کار برده شده است. از آنجایی که قالب غزل فارسی با ساختار متداول شعر آلمانی از نظر وزن و قافیه و ردیف بسیار متفاوت است، در برخی نمونه‌های سروده و ترجمه شده ساختار غزل و شکل ردیف آن به صورت اغراق آمیزی نمود پیدا کرده است. دشواری سرودن غزل به زبان آلمانی در پیدا کردن قافیه و ردیف مناسب است و به همین دلیل ساختاری تصنعی به شعر می‌دهد و از زیبایی آن می‌کاهد. در این مقاله پس از معرفی کوتاه ساختار شعر آلمانی، و معرفی برخی شاعران غزل‌سرای آلمانی و مترجمان، به بررسی و تحلیل ترجمه‌های آلمانی چند غزل از سعدی از دید قافیه و ردیف، چگونگی انتقال تخلص شاعر و برخی ویژگی‌های برجسته این ترجمه‌ها پرداخته می‌شود. شاعرانی که در ادبیات آلمانی به سرودن غزل شهرت دارند روکرت^۲ و پلاتن^۳ هستند. تعداد ترجمه‌های آثار سعدی در سده نوزدهم زیاد است، ولی اغلب مترجمان به ترجمه گلستان و بوستان پرداختند و کمتر به قطعات، قصیده‌ها و غزل‌ها توجه نمودند. از این رو معرفی چند نمونه از این ترجمه‌ها ضروری می‌نماید.

۱-۲. ضرورت، اهمیت و هدف

ادبیات فارسی در سده نوزدهم جایگاه برجسته و با اهمیتی در میان ادبا و مترجمان آلمانی زبان پیدا کرد. با توجه به این که در این دوره برخی از بهترین، کامل‌ترین و کم‌اشتباه‌ترین ترجمه‌ها از آثار سعدی به زبان آلمانی انجام شد، معرفی برخی از این آثار، مترجمان و ویژگی‌های آن‌ها به جامعه ادبی ایران ضروری است. تا کنون به معرفی ترجمه‌های غزل‌های سعدی به زبان آلمانی پرداخته نشده است. برای سهولت در کار تطبیق و تحلیل، نگارنده ترجمه فارسی تحت‌اللفظی از مثال‌های آلمانی را در متن آورده است.

۱-۳. پرسش‌های پژوهش

1. Goethe
2. Rückert
3. Platen

- دلیل اهمیت و جایگاه ادبیات فارسی در کشورهای آلمانی زبان در سده نوزدهم چه بود؟
- آیا قالب غزل در شعر آلمانی شناخته شده است؟
- آیا ادبای آلمانی فقط غزل‌ها را ترجمه کرده‌اند، یا نمونه‌هایی به زبان آلمانی سروده شده است؟
- آیا ساختار شعر آلمانی پذیرای همه ویژگی‌های قالب غزل هست یا خیر؟

۱-۴. پیشینه پژوهش

فیروزآبادی (۱۳۸۹) در مقاله «نگاهی به غزل در ادبیات فارسی و ورود آن به ادبیات آلمانی زبان - پژوهشی از دیدگاه ادبیات تطبیقی» به بررسی سیر تحول غزل و چگونگی ورود آن به ادبیات آلمانی زبان از دیدگاه ادبیات تطبیقی پرداخته و در عین حال نشان داد که دلایل علاقه‌مندی نویسندگان آلمانی زبان به این نوع ادبی چه بوده است.

مظفری (۱۳۹۴) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «ورود غزل به ادبیات آلمان» به این موضوع پرداخت که قالب شعر غزل توسط چه کسانی و چگونه وارد ادبیات آلمان شد و غزل‌سرایان آلمانی از جمله روکرت و پلاتن را معرفی نمود.

هاشمی و رحمانی‌مفرد (۱۳۹۹) در مقاله خود با عنوان «بررسی ترجمه‌های آلمانی دو غزل از سعدی توسط کارل‌هاینریش گراف^۱ از نظر ساختار شعری و درونمایه واژگان کلیدی آن‌ها» که در دهمین همایش ملی پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی ارائه و منتشر گردید، به اختصار به ساختار شعری غزل در ادبیات آلمان و سپس به بررسی برگردان دو غزل از سعدی (غزل شماره ۲۶۸ از طیبیات و غزل شماره ۱۳ از مواعظ) توسط کارل‌هاینریش گراف، یکی از معروف‌ترین شرق‌شناسان و مترجمان آثار سعدی به زبان آلمانی، از نظر رعایت ساختار و درونمایه شعری غزل پرداختند.

بررسی دیگری که در زمینه غزلیات به زبان آلمانی توسط علی رجایی (۱۳۹۴) انجام گرفته، مربوط به غزلیات حافظ است: «شرح یوهان کریستوف بورگل^۲ بر برگزیده‌ای از غزلیات حافظ به زبان آلمانی».

به نظر می‌رسد به زبان فارسی در زمینه غزل در ادبیات آلمانی پژوهش زیادی انجام نشده باشد. بیش‌تر آثار منتشر شده به صورت کتاب و به زبان آلمانی است. از جدیدترین پژوهش‌های تفصیلی در زمینه ترجمه‌های آثار سعدی به زبان آلمانی رساله دکتری نگارنده مقاله به زبان آلمانی از سال ۲۰۱۲

1. Karl Heinrich Graf

2. Johann Christoph Bürge

است: «سعدی در آلمان- ادبای آلمانی در رویارویی با سعدی»^۱. نگارنده در رساله خود به معرفی، تحلیل، مقایسه و نقد ترجمه‌ها و اقتباس‌های ادبای آلمانی‌زبان از آثار سعدی پرداخته است. اونلو^۲ نیز در پژوهش مبتنی بر رساله دکتری خود با عنوان «غزل شرق اسلامی در شعر آلمانی»^۳ (۱۹۹۱) انواع مختلف از شعر غزل در ادبیات عربی، فارسی، عثمانی و اردو را معرفی می‌کند. نمونه‌های اصلی او مربوط به حافظ و مولانا است. او سپس به قالب و مضمون غزل در شعر آلمانی و در آثار روکرت، پلاتن و دیگران می‌پردازد.

۱-۵. روش پژوهش و چارچوب نظری

این پژوهش به روش کتاب‌خانه‌ای و تحلیل متن و نقد ترجمه صورت می‌گیرد. پس از ذکر تاریخچه‌ای مختصر از جایگاه و دلیل اهمیت ادبیات فارسی و قالب غزل در سده نوزدهم در کشورهای آلمانی‌زبان، نیز معرفی مختصر ساختار شعر آلمانی، چند نمونه از ترجمه‌های مختلف غزل‌های سعدی بررسی، مقایسه و تحلیل می‌شوند.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

ساختار شعری غزل در ادبیات آلمان

۲-۱. راهیابی و جایگاه ادبیات فارسی به کشورهای آلمانی‌زبان در سده نوزدهم

در سده نوزدهم در آلمان تعریف نوینی از شرق‌شناسی ارائه شد و در سال ۱۸۱۱ انجمن شرق‌شناسان آلمان تصویب کرد که زبان‌های فارسی، عربی و ترکی زبان‌های اصلی رشته شرق‌شناسی شوند (Hammer-Purgstall 1811). این دگرگونی نخستین بار در مجموعه «گنجینه‌های مشرق‌زمین»^۴ منتشر و اعلام شد و با این تغییر معنای «شرق‌شناسی» نیز تغییر یافت و تا امروز هم‌چنان باقی مانده است. در پی آن زبان فارسی اهمیت و جایگاه ویژه‌ای پیدا کرد و در کنار آن مطالعات درباره ادبیات و تاریخ ایران نیز رواج یافت. علت این توجه تصور یافتن هر آنچه که در اروپا آرزویش را داشتند و در رؤیا می‌پروراندند، یعنی هر آنچه رمانتیک، رویایی و آرمانی است، در مشرق‌زمین بود (بنگرید به Mangold 2004: 45f). آنچه در این دوران اهمیت داشت، نمایاندن بیشتر زیبایی‌ها بود، هم در ظواهر سروده‌ها و آثار ادبی، از جمله قافیه، ردیف و وزن، و هم در محتوا، یعنی آرایه‌های ادبی و

1. Saadi Deutsch- Deutsche Dichter begegnen Saadi

2. unlu

3. Ünlü: *Das Ghasel des islamischen Orients in der deutschen Dichtung*

4. Fundgruben des Orients

واژه‌گزینی. در سی سال پایانی سده هجدهم فرایند جداسازی علوم و مطالعات کتاب مقدس از شرق‌شناسی هنوز به سرانجام نرسیده بود» (Nebes 1999: 67). حتی در سال‌های آغازین سده نوزدهم غالب مطالعات شرق‌شناسی هنوز بر آموزش‌های دینی با هدف تفسیر کتاب مقدس بود. بر همین مبنا بسیاری از مترجمان آثار شرقی، دانشمندان علوم دینی و الهیات مسیحی بودند که با توجه به علایق‌شان و در جهت تکمیل مطالعات خود به یادگیری زبان‌های شرقی می‌پرداختند. نمونه‌هایی از ترجمه آثار فارسی به آلمانی یافت می‌شوند که ساختار و آهنگ متن آلمانی آن حتی به دعاها و نیایش‌های کلیسایی نزدیک است از جمله ترجمه‌های فیلیپ وولف^۱. رشته اصلی او الهیات بود، اما علاقه ویژه‌ای به زبان‌های شرقی، به‌ویژه فارسی داشت و یکی از مترجمان بنام *گلستان سعدی* به زبان آلمانی است. سبک زبانی که او در ترجمه به کار برده به زبان کتاب مقدس نزدیک و به نوعی یادآور مزامیر است» (Haschemi 2012: 122 ff). این دوره پس از سده هفدهم و دوران باروک ادبیات آلمان که نخستین آشنایی‌ها با ادبیات فارسی به واسطه جهان‌گردان اروپایی و ترجمه برخی از آثار ادبی فارسی به زبان‌های گوناگون اروپایی ایجاد شد، دومین دوره اوج‌گیری توجه و علاقه ادبا و مترجمان آلمانی زبان به مشرق‌زمین و ایران به حساب می‌آید. دوره سومی هم در نیمه دوم سده بیستم به چشم می‌خورد. از دیدگاه بسیاری از علاقه‌مندان به مشرق‌زمین به «فرهنگ‌های بس کهن، زیبایی‌های فرا انسانی، گستره‌های بی‌پایان» برخوردند که تازه زمانی می‌شد از آن‌ها لذت برد که نه تنها مستقیم تجربه‌شان کرده بودند، بلکه درباره آن‌ها می‌اندیشیدند و می‌نوشتند» (Said 2010: 195).

۲-۲. غزل در ادبیات آلمان

غزل در ادبیات آلمان در دوران رمانتیک شناخته شد، به ویژه پس از ترجمه *دیوان حافظ* به زبان آلمانی. از جمله نخستین شاعران آلمانی زبانی که ساختار قافیه غزل را در شعر آلمانی پیاده کردند فریدریش شلگل^۲ در ۱۸۰۳ بود و پس از او گوته^۳ ساختاری آزاد از غزل در دیوان غربی-شرقی به کار برد. از دیدگاه شیمل هامر-پورگشتال^۴ نخستین کسی بود که غزل را وارد ادبیات آلمانی کرد» (Schimmel 1990: 554) و روکرت، پلاتن و به ویژه گوته که از ترجمه‌های او برای نوشتن *دیوان غربی- شرقی الهام گرفته بود*، از غزل‌های او اقتباس کردند. شهرت هامر-پورگشتال به ترجمه دیوان

1. Philip Wolff

2. Friedrich Schlegel

3. Goethe

4. Joseph von Hammer-Purgstall

حافظ به زبان آلمانی برمی‌گردد. غزلیات هامر بی‌قافیه هستند» (Balke 1965:841) و او این قالب شعری را، طی مطالعه‌اش درباره مولانا جلال‌الدین رومی و ترجمه اشعار او، به آلمان معرفی کرد» (Schimmel 1990:554). رجایی در این زمینه دیدگاه متفاوتی دارد. به نظر او، هامر شکل غزل را به ادبیات آلمانی انتقال نداد، بلکه ترجمه‌ای «ساده و تقریباً غیر شاعرانه» ارائه داد و بعدها روکرت قالب غزل را وارد ادبیات آلمانی نمود» (Radjai 1998:69f).

از جمله شاعرانی که نتنها غزل ترجمه می‌کردند، بلکه خود به آلمانی غزل می‌سرودند و آن را به قالب اصلی و فارسی غزل نزدیک کردند، فریدریش روکرت^۱ و آوگوست فون پلاتن^۲ بودند» (بنگرید به Wilpert 2001:313). بر این اساس روکرت نخستین کسی نبود که به این شکل به آلمانی شعر سرود، اما او می‌تواند مدعی این باشد که اولین کسی است که صحیح‌ترین و هنرمندانه‌ترین شکل غزل را در ادبیات آلمانی به شیوه‌ای جامع پیاده کرد. او غزل را بر اساس تمام قواعد هنر شعر ایرانی در زبان آلمانی شکل داد» (Witzig 1948:51) با این حال پلاتن هنوز هم اعتبار انتشار نخستین غزل‌های آلمانی مستقل را دارد» (Kainz 1926/28:543). تشرزیگ^۳ او را «استاد غزل‌سرایی در ادبیات آلمان» می‌نامد و اذعان می‌دارد که روکرت نخستین غزل‌سرا به زبان آلمانی است، و پلاتن نخستین غزل‌سرای آلمانی^۴ (Tschersig 1907: 170). روکرت از این نظر که شعر شرقی او بر پایه «مبنای علمی، بر عمیق‌ترین دانش زبان‌های شرقی» استوار بود، نسبت به سایر سرایندگان به سبک مشرق‌زمین برتری داشت» (Macke 1895-96: 5). او تألیفی درباره دستور زبان فارسی، ساختارهای شعری و بلاغت^۴ دارد و در آن قالب غزل را به اختصار بیان نموده که شعری دارای چندین بیت است و همه ابیات دارای یک قافیه و وزن مشترک هستند» (Rückert 1966 57)، در حالی که روکرت دارای غزل‌هایی است که کاملاً با روح مولانا همخوانی دارد، نزد پلاتن اغلب با غزل‌هایی مواجه می‌شویم که بازنویسی و با درک حسی عمیق از غزلیات حافظ‌اند» (بنگرید Ünlü 1992: 109).

اونلو سیر تحولی و دسته‌بندی‌های غزل‌سرایی روکرت را شرح می‌دهد و با اشاره به غزل‌های فرایموند^۵، که ویژگی‌های خاص سبک روکرت در آن‌ها مشهود است را غزل‌هایی توصیف می‌کند

1. Friedrich Rückert

2. August Graf von Platen

3. Rückert ist der erste Gaselendichter im Deutschen, Platen ist der erste deutsche Gaselendichter.

(Tschersig 1907:170)

4. Grammatik, Poetik und Rhetorik

5. Freimund-Ghaselen

که در آن‌ها تلاش شده عناصری از شعر شرقی و غربی را درهم آمیزد» (Ünlü 1992: 105). از جمله موارد جالب توجه در کنار رعایت قافیه، استفادهٔ روکرت از تخلص است که با توجه به دسته‌بندی این مجموعه غزل از واژه «فرایموند» به عنوان تخلص خود استفاده کرده است.

Östlicher Bote Freimunds, kommst du nach Hildburghausen,
Größe daselbst mir Barth, den edelsten Kupferstecher. (Ünlü 1992: 105)

پلاتن مطالعات عمیقی دربارهٔ غزلیات حافظ و ساختار این اشعار داشت که نتیجه‌اش ۴ جلد غزل (Ghaselen) بود که در سال‌های ۱۸۲۱ تا ۱۸۲۳ منتشر شد» (Van Rinsum 1992:56). در برخی نمونه‌ها ساختار غزل و شکل ردیف آن به صورت اغراق آمیزی نمود پیدا کرده است:

Sieh du schwebst in Reigentanz; doch den Sinn erkennst du nicht;
Dich beglückt des Dichters Stanze; doch den Sinn erkennst du nicht;
Du beschaust die Form des Leibes, undurchschaulich abgestrahlt
Von den Marmors frischem Glanz; doch den Sinn erkennst du nicht;.... (Van Rinsum 1992:56)

تفاوت میان بازسروده‌های گوته و ترجمه‌ها و سروده‌های روکرت و پلاتن عدم آشنایی گوته با زبان فارسی و استفادهٔ او از ترجمه‌های آثار ادبی فارسی، اقتباس و بازسازی متن‌ها بود. اما روکرت و پلاتن هر دو به زبان فارسی تسلط داشتند و مطالعات علمی در زمینه زبان و ادب فارسی انجام داده بودند.

۲-۳. ترجمه غزل‌های سعدی به زبان آلمانی

شکل متفاوت و آهنگ و ریتم دلنشین غزل فارسی حتی مترجمان آثار ادبی فارسی به آلمانی را که اغلب شرق‌شناسان آلمانی زبان بودند بر آن داشت تا از تلاش در انتقال ساختار غزل از فارسی به آلمانی فروگذار نکنند. نمونه‌های زیادی از این گونه ترجمه‌ها را از فریدریش روکرت داریم. اما مترجمان بنام دیگری از جمله کارل هاینریش گراف^۱، یکی از نامدارترین مترجمان آثار سعدی به آلمانی، نیز تلاش کردند نمونه‌هایی از غزل را در مجموعه ترجمه‌های خود بگنجانند. شهرت گراف به عنوان مترجم بیشتر به ترجمه‌هایش از *گلستان* و *بوستان* سعدی برمی‌گردد، چرا که او در زمره معدود افرادی است، که هر دو متن *گلستان* و *بوستان* را به طور کامل به آلمانی ترجمه کرده است. در کنار

1. Karl Heinrich Graf 1815-1869

آن گزیده‌هایی از کلیات سعدی، از جمله قصیده و غزل دارد، که در شماره‌های مختلف «مجله انجمن شرق‌شناسان آلمانی»^۱ منتشر شد.

۲-۳-۱. ساختار کلی شعر آلمانی

همان گونه که پیش‌تر اشاره شد، یکی از مشکلاتی که مترجمان در برگردان اشعار فارسی، به‌ویژه در قالب‌هایی چون قصیده، مثنوی و غزل، به آلمانی با آن مواجه‌اند، تفاوت اساسی در ساختار شعر و قافیه و ردیف است. اشعار آلمانی به طور کلی از چند بند (Strophe) تشکیل شده‌اند و هر بند شامل ۴ یا ۶ مصرع (Vers) است (موارد استثنایی وجود دارد که تعداد مصرع‌ها در هر بند متغیر است). مصرع‌ها زیر هم نوشته می‌شوند و در نتیجه ساختار «بیت» در زبان آلمانی شناخته شده نیست، مگر این که به ندرت در ترجمه‌ها یا اقتباس و بازسازی از اشعار فارسی ظاهر شود. در این صورت آن را Doppelvers (دومصرعی) می‌نامند. ساختار قافیه در اشعار آلمانی با بندهای چهارمصرعی بر اساس چند فرمول شکل می‌گیرد:

- aabb ، که در آن مصرع اول و دوم و پس از آن سوم و چهارم هم قافیه هستند؛ در بندهای بعدی غالباً این قافیه‌ها تغییر می‌کنند، اما با همین ترکیب ظاهر می‌شوند (ccdd)

- abab ، که مصرع‌های اول و سوم، دوم و چهارم هم قافیه‌اند؛ در بندهای بعدی غالباً این قافیه‌ها تغییر می‌کنند، اما با همین ترکیب ظاهر می‌شوند (cdcd)

- abba ، مصرع اول و چهارم و دوم و سوم هم قافیه‌اند؛ در بندهای بعدی غالباً این قافیه‌ها تغییر می‌کنند، اما با همین ترکیب ظاهر می‌شوند (cdde)

- در برخی اشعار همه مصرع‌های یک بند هم قافیه‌اند (aaaa-bbbb-...)

در بندهای ۶ مصرعی اغلب الگوی aabccb یا aabccb پیاده می‌شود.

مشکل دیگر در وزن اشعار است، زیرا اشعار آلمانی دارای وزن هجایی هستند و بر اساس ترتیب و تعداد هجاهای بلند و کوتاه ۴ وزن مختلف تعریف می‌شود.

۲-۳-۲. بررسی ترجمه (های) آلمانی چند نمونه غزل از سعدی

I

در نمونه‌ای از ترجمه‌های هامر-پورگشتال از غزل‌های سعدی تغییر در همان نخستین مصرع مشهود است. سعدی پریشانی بلاغی مطرح می‌کند: «کس این کند که دل از یار خویش بردارد؟»، اما هامر-پورگشتال جمله‌ای بیانی آورده است (Dieß thut Jemand, der mit dem Freund zufrieden) (Hammer-Purgstall 1818:215)، با این مضمون که: کسی که از یار راضی است، چنین کند. در مصرع دوم از بیت دوم چنین آمده: «دروغ گفت گر از خویشتن خبر دارد». (Er lügt, weil von sich selber er noch weiß.) (Hammer-Purgstall 1818:215) ترجمه آلمانی چنین است: / دروغ می‌گوید، زیرا هنوز از خود خبر دارد. سعدی در بیت پنجم می‌گوید: «گر از مقابله شیر آید از عقب شمشیر / نه عاشق‌ست که اندیشه از خطر دارد. در شعر «شیر» آمده، اما به عنوان پاورقی «تیر» را نیز ذکر می‌کند. ترجمه آلمانی آن چنین است " Wenn auf des Schwertes Hieb die Pfeile " (Hammer-Purgstall 1818:215): اگر بر ضربۀ شمشیر تیرها ببارند، آیا آن‌که در اندیشه خطر است، عاشق نیست؟ ... هامر بیت هشتم این شعر را کامل حذف کرده است (دریغ پای که بر خاک می‌نهد معشوق / چرا نه بر سر و بر چشم ما گذر دارد؟).

تخلص سعدی که در بیت یکی مانده به آخر ذکر شده، در ترجمه آلمانی کاملاً آشکار برجسته گردیده است: " Mich schmäht das Volk als Lebenslang verliebt, Indeß es S_a_a_d_i " (Hammer-Purgstall 1818:215). " sich zur Tugend rechnet هامر-پورگشتال در ترجمه خود قافیه و ردیف را رعایت نکرده است.

II

روکرت برای شعر «به جهان خرم از آنم که جهان خرم ازوست / عاشقم بر همه عالم که همه عالم ازوست» دو ترجمه مختلف ارائه داده است. گراف نیز این غزل را ترجمه کرده است. چند مصرع به عنوان نمونه از دو ترجمه روکرت و گراف بررسی و مقایسه می‌شود.

روکرت در ترجمه نخست قافیه را بر اساس جفت قافیه شعر آلمانی قرار داده و هر دو مصرع یک بیت با هم قافیه مشترک دارند. در ترجمه دوم بر اساس ساختار غزل عمل کرده و برای کل شعر ردیف را «Ihn» قرار داده، یعنی «او». در شعر آلمانی ردیف بسیار نادر است. گراف نیز کاملاً ساختار غزل را رعایت نموده و او نیز از ردیف «Ihn» یعنی «او» استفاده کرده است.

سعدیا گر بکند سیل فنا خانه دل/دل قوی دار که بنیاد بقا محکم ازوست» (Saadi 1363/1984:787)

تخلص سعدی در هر دو ترجمه روکرت هماهنگ با متن فارسی در ابتدای بیت آخر آمده است:

Saadi, rafft den Bau des Lebens der Vernichtung Gießbach hin,
Sei getrost, es ist die Grundlag' ewger Dauer fest durch Ihn. (Rückert 1892:9f)

"Gießbach" به معنای سیلاب است. سعدی، اگر سیلاب خروشان بنای زندگی را درمی نوردد.

*Saadi, wenn das Haus des Lebens der Vernichtung Strom zerbricht,
Halt das Herz fest, denn der Bau der Daur ist festgestellt durch Ihn.*
(Rückert 1892:10f)

"Strom" یعنی جریان شدید آب رودخانه. سعدی، اگر خانه زندگی را جریان مخرب آب درهم

بشکند.

در ترجمه گراف نیز تخلص سعدی دقیق آمده است. او نیز برای «سیل فنا» "Strom" جریان شدید آب رودخانه به کار برده است: سعدی، اگر خانه زندگی را جریان مخرب مرگ درهم بشکند، تردید به دل راه مده که بنیادش توسط آن تا ابد پابرجا می ماند.

Sa'di, mag der Strom des Todes auch des Lebens Haus zerstören,
Zage nimmer, denn der Grund bleibt fest in Ewigkeit durch Ihn. (Graf 1859: 463)

«به حلاوت بخورم زهر که شاهد ساقی است» را روکرت در اولین ترجمه چنین نوشته است: با لذت

زهر را خواهم بلعید، زیرا ساقی زیبا/دلفریب است.

(Gift werd' ich mit Lust verschlingen, weil der Schenke reizend ist)
(Rückert 1892:9f)

در ترجمه دوم می گوید: می خواهم زهر را با شیرینی بنوشم، زیرا ساقی زیبا/دلفریب است.

(Gift will ich mit Süße trinken, weil der Schenke reizend ist) (Rückert 1892:10f).

در مقایسه با نسخه اصلی، شاید ترجمه دوم دقیق تر باشد. گراف اصطلاحی شبیه به «سر کشیدن»

برای زهر به کار برده و ادامه جمله را با ساختار شرطی بیان کرده است: با لذت زهر را سر می کشم، اگر آن زیبا رو ساقی باشد.

«Mit Genuss schlürf' ich das Gift ein, wenn der Schöne ist der Schenke»
(Graf 1859: 463).

مصرع «ساقیا باده بده شادی آن کاین غم ازوست» را نیز روکرت چنین ترجمه کرده:

"Schenke, gib den Wein aufs Wohlsein des von dem mein Wohlsein kommt!:"

ساقی، شراب را به سلامتی/خوشی آن که سلامتی/خوشی من از اوست بده و ترجمه دوم

"Auf sein Wohlsein, Schenke! weil mein Wohlsein mir gefällt durch Ihn :"

«به سلامتی او، ساقی! چرا که سلامتی من به وسیله او به من خوش می‌آید.» هر دو ترجمه از نظر محتوا منظور شاعر را می‌رسانند، ولی زیبایی ادبی و زبانی در ترجمه‌ها مشهود نیست. روکرت در هر دو ترجمه از سلامتی/خوشی سخن می‌گوید، بدون این که مشخص کند که از دیدگاه سعدی، به این دلیل این حالت سلامتی یا خوشی تلقی می‌شود، که از جانب یار و معشوق می‌آید و هرچند در واقعیت با غم و دردی درونی همراه است، اما همین که از سوی معشوق می‌آید کافی است که او شادی کند. چنین توضیحی برای خواننده فارسی زبان ضروری نیست، اما برای مخاطب عام آلمانی زبان با روحیه غربی دریافت مفهوم قدری دشوار خواهد بود. هر دو ترجمه روکرت قابل قبول بنظر می‌رسد. مشکل اصلی در ترجمه‌های آلمانی رعایت ظرائف زبانی و آرایه‌هاست.

ترجمه گراف از این مصرع چنین است:

Schenke, bring' als Wein die Freude, dass auch dieses Leid durch Ihn. (Graf 1859: 463)

ساقی، به عنوان باده آن شادی را بیاور، که این درد/رنج نیز از اوست.

در مصرع «که برین در همه را پشت عبادت خم ازوست» برای «برین در» روکرت یک بار از خیمه‌ای سخن می‌گوید که همه در مقابل آن تعظیم می‌کنند و بار دوم از تخت سلطنت. (Denn in Weil) و (Knechtschaft beugt den Rücken seinem Throne wers auch sei. (Anbetung jeden Rücken krümmt vor diesem Zelt durch Ihn.

گراف بر خلاف روکرت از استعاره استفاده نکرده و این مصرع را چنین ترجمه کرده است: چرا که با داشتن ایمان، توسط او هر پستی آماده خدمت گذاری خم می‌شود.

Denn im Glauben krümmt sich jeder Rücken dienstbereit durch Ihn. (Graf 1859: 463)

در دو ترجمه مصرع «آنچه در سر سویدای بنی آدم ازوست» روکرت «بنی آدم» را «فرزندان آدم» (Adamskinder) ترجمه کرده است. ترجمه گراف از این مصرع چنین است: آنچه در خفای قلب انسان به وسیله او تکان می‌خورد.

Was sich reget in des Menschenherzens Heimlichkeit durch Ihn. (Graf 1859:462)

غیر از اشتباهات یا تفاوت‌های جزئی از نظر مفهوم و محتوا نمونه‌های ترجمه‌های آلمانی تا حد زیادی به متن اصلی نزدیک است. از نظر زیبایی متن، آرایه‌های ادبی و بیش از همه انتخاب و به کارگیری قافیه و ردیف ضعیف‌هایی مشهود است، که دلیل آن تفاوت در ساختار شعری و زبانی است.

۳. نتیجه‌گیری

در سده نوزدهم با گسترش روابط بین مشرف زمین و مغرب زمین، شناخت اروپاییان، به ویژه کشورهای آلمانی زبان از ادب و ادبیات فارسی نیز گسترش چشمگیری داشت. با توجه و علاقه موجود به رشته شرق‌شناسی و در پی یادگیری زبان فارسی، بسیاری از پژوهشگران رشته شرق‌شناسی به ترجمه آثار ادبی فارسی به آلمانی رو آوردند.

به دلیل تفاوت‌های موجود در ساختارهای شعری این دو زبان، مترجمان بویژه در پیاده کردن قالب‌های شعری مانند غزل در زبان آلمانی محدودیت‌ها و دشواری‌هایی داشتند. در نتیجه مترجمان راهکارهایی را برای حل این مشکلات ساختاری مانند تفاوت سازه‌های قافیه و ترتیب مصراع‌ها در دو سبک، به کار بردند که گرچه مأجور است اما هم‌پوشانی مطلوبی نیافته است. مثلاً استفاده از قافیه مرسوم در شعر آلمانی یا شکل ظاهری شعرها که مصراع‌ها زیر هم قرار می‌گیرد و نه به صورت بیت فارسی در یک خط. پیدا کردن ردیف مناسب در شعر آلمانی بسیار دشوار است.

در بیش‌تر غزل‌ها فقط قافیه استفاده شده است. ظرافت و زیبایی غزل فارسی به زبان آلمانی به ندرت قابل پیاده کردن است و در بیش‌تر موارد محتوا بر گردانده می‌شود. در بررسی دقیق‌تر و تطبیق ترجمه‌ها با متون اصلی اشتباهاتی در ترجمه‌ها مشهود است.

در کنار ترجمه شعر، ادبایی همانند روکرت و پلاتن به سرودن غزل به زبان آلمانی نیز پرداختند. این آثار به دلیل مشکلات ذکر شده، به جز در نمونه‌های اندک، چندان موفق نبودند و در زبان آلمانی بیش‌تر حالتی تصنعی پیدا کردند.

منابع

رجائی، علی (۱۳۹۴). شرح یوهان کریستوف بورگل بر برگزیده‌ای از غزلیات حافظ به زبان آلمانی. سالنامه

حافظ پژوهی ۱۳۹۴ دفتر ۱۸، ۱۰۱-۱۲۴.

سعدی، مشرف‌الدین مصلح بن عبدالله شیرازی (۱۳۶۲). کلیات - گلستان، بوستان، غزلیات، قصائد، قطعات و

رسائل. از روی قدیم‌ترین نسخه‌های موجود. به اهتمام محمدعلی فوغی. تهران: امیرکبیر. چاپ سوم
مظفری، میلاد (۱۳۹۴). *ورود غزل به ادبیات آلمان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته آموزش زبان آلمانی.
دانشگاه آزاد اسلامی. واحد تهران مرکزی
هاشمی، فرانک؛ الهام رحمانی مفرد (۱۳۹۹). بررسی ترجمه‌های آلمانی دو غزل از سعدی توسط
کارل هاینریش گراف از نظر ساختار شعری و درونمایه واژگان کلیدی. *مجموعه مقالات دهمین
همایش پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی*، ۱۴۹۹-۱۵۰۶.

References

- Balke, D. (1965). "Orient and Oriental Literature." In: *Encyclopedia of German Literary History*. Ed. Kohlschmidt, W./Mohr, W. Berlin: De Gruyter. Vol. 2.
- Graf, K. H. (1859). "From Saadi's Divan: Selection from Saadi's Tayyebāt. In: *ZDMG*. Vol. 13. Leipzig: Brockhaus. 445-467.
- Haschemi, F. (2012). *Saadi German – German Poets Encounter Saadi, Saadi Reception in Germany*. Dissertation, Berlin 2011. Berlin/Bochum/London/Paris: European University Press – Bochum German Studies 14.
- Hashemi, F., E. Rahmani Mofrad (2000). "Examining the German translations of two Ghazals of Saadi by Karl Heinrich Graf in terms of their poetic structure and the content of their key words". *Proceedings of the 10th Persian Language and Literature Research Conference*. 1499-1506. Tehran; Iran. (In Persian).
- Hammer-Purgstall, J. von (1818). *History of the Fine Arts of Oratory in Persia*, with an Anthology of Two Hundred Persian Poets. Vienna: Heubner and Wolfe, Booksellers.
- Hammer-Purgstall, J. Von. (1811). *Treasure Troves of the Orient*. Vol. II. Edited by a Society of Amateurs [with the collaboration of Joseph von Hammer-Purgstall]. Vienna: Imperial and Royal Privileged Printers.
- Kainz, F. (1926/28). "Orientalizing Poetry." In: *Encyclopedia of German Literary History*, ed. Merker, P./Stammler, W. Berlin: De Gruyter. Vol. II, 541-548.
- Macke, K. (1895-96). "Friedrich Rückert as Translator." In: *Annual Report of the Royal Gymnasium in Siegburg*. Published by F. Vorm Walde. Siegburg: Gebr. Daemisch.
- Mangold, S. (2004). A "Cosmopolitan Science"—German Oriental Studies in the 19th Century. *Contributions to University and Academic History*, Vol. 11. Edited by Bruch, R./Henning, E. Stuttgart: Franz Steiner.
- Mozafari, M. (2016). *The Introduction of the Ghazal into German Literature*. Master's thesis submitted to obtain the Master of Arts degree (M.A.). Department of Didactics of the German Language. Islamic Azaad University of Tehran (Markazi). Faculty of Foreign Languages. German Department.
- Nebes, N. (1999). "Oriental Studies on the Rise. The Study of the Near East in Jena during Goethe's Time." In: *Goethe's Journeys to the Orient. East-West Encounters*. Edited by Jochen Golz. Frankfurt am Main: Insel Verlag. 66-9
- Rajai, A. (2015). "Johann Christoph Burgel's commentary on a selection of Hafez's Ghazals in German." *Yearbook of Hafez Studies*. 18. 101-124 (In Persian).
- Rajai, A. (1998). *The Profane-Mystical Ghazal of Hafiz in Rückert's Translations and in*

- Goethe's "Divan," Between Orient and Occident, Vol. 5. Würzburg: Ergon Verlag. Also Heidelberg University Dissertation, 1997.
- Ruckert, F. (1892). *From Saadi's Divan*, edited from the posthumous papers by E. Bayer. Leipzig: Albert Warnecke Publishing House.
- Ruckert, F. (1966). *Grammar, Poetics, and Rhetoric of the Persians*. Newly edited by W. Pertsch. Reprint of the 1874 edition. Osnabrück: Otto Zeller Publishing House and Wiesbaden: Harrassowitz Antiquarian Bookseller.
- Saadi (2005). *Kolliyat -e Saadi*. According to the version 1316-17 fom adab bookstore, with an outlook to kolliyat-e Sadi (Mohammd Ali Forūgī), Golestan and Bustan (Dr. Golam Hosein Yusefi), Kolliyat-e Saadi, Seerhaye Arabi-ye Saadi (Dr. Gafar Moayyed Shirazi), Kolliyat-e Saadi (Suride), Coorection, Comparision, and References by Jahangir Mansur (Saadi's complete works after comparing the versions mentioned). Correction, comparison, and compilation of the lists by Jahangir Mansour. 1st edition. Tehran: Ehya Publications. (In Persian).
- Said, E.W. (2010). *Orientalism*. Translated from; the English by Hans Günter Holl. 2nd edition. Frankfurt am Main: Fischer.
- Schimmel, A. (1990). "Oriental Influences on German Literature." In: See, Klaus v. (ed.), *New Handbook of Literary Studies*. Vol. 5: Oriental Middle Ages. Ed. Heinrichs, 546-562.
- Tschersig, H. (1907). *The Ghazel in German Poetry and the Ghazel in Platen*. Leipzig: Von Quelle und Meyer.
- Ünlü, H. (1991). *The Ghazel of the Islamic Orient in German Poetry*. NewYork/San Francisco/Bern/Frankfurt am Main: 1990 M./Paris/London: Peter Lang Publications.
- Van Rinsum, A., W. (1992). *German Literary History – 9(3): Early Realism*. Munich: dtv.
- Wilpert, G. (2001). "Ghazal". In: *Dictionary of Literary Terms*. Stuttgart: Kroner.
- Witzig, E. (1948). *Friedrich Rückert - The Unique Character of His Lyrical Work*. Zurich: Ernst Lang Pulications.